

СЕКЦІЯ 2 СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

УДК 339.9.01+327.7/8

Кулаковський К.О.
аспірант кафедри міжнародної економіки
Київського національного університету
імені Вадима Гетьмана

ЦИВІЛІЗАЦІЙНІ ПАРАМЕТРИ МІЖНАРОДНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ПОРЯДКУ¹

Дана стаття присвячена дослідженню взаємозв'язку між глобальними процесами, міжнародним економічним порядком та взаємодією між цивілізаціями. З'ясовано існування тісного зв'язку між рівнем розвитку економіки, політичним режимом та культурою. Окреслено особливості міжцивілізаційної взаємодії та тенденції в рамках неї. Визначено глобальний тренд домінування держав, що репрезентують Західну цивілізацію. Досліджено фактори лідерства країн Заходу, а також загрози для їх лідерства.

Ключові слова: міжнародний економічний порядок, міжнародний порядок, глобальна економіка, глобальна політика, глобальне лідерство, глобалізація, вестернізація, цивілізації, взаємодія цивілізацій, конфлікт цивілізацій.

Кулаковский К.А. ЦИВИЛИЗАЦИОННЫЕ ПАРАМЕТРЫ МЕЖДУНАРОДНОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО ПОРЯДКА

Данная статья посвящена исследованию взаимосвязи между глобальными процессами, международным экономическим порядком и взаимодействием между цивилизациями. Определено существование тесной связи между уровнем развития экономики, политическим режимом и культурой. Описаны особенности межцивилизационного взаимодействия и тенденции в рамках него. Определен глобальный тренд доминирования государств, представляющих Западную цивилизацию. Изучены факторы лидерства стран Запада, а также угрозы для их лидерства.

Ключевые слова: международный экономический порядок, международный порядок, глобальная экономика, глобальная политика, глобальное лидерство, глобализация, вестернизация, цивилизации, взаимодействие цивилизаций, конфликт цивилизаций.

Kulakovskiy K.O. CIVILISATIONAL PARAMETERS OF THE INTERNATIONAL ECONOMIC ORDER

This research paper is devoted to the investigation of interdependence between global processes, international economic order and civilisational interactions. The existence of strong correlation between the economic development level, political regime and culture is determined. The trends and peculiarities of interactions between civilisations are described. The global domination of countries that represent the Western civilisation is identified. The factors that support the leadership of Western countries and threats for the leadership are defined.

Keywords: international economic order, international order, global economy, global politics, global leadership, globalisation, westernisation, civilisations, interactions between civilisations, conflict of civilisations.

Постановка проблеми. Глобальна економіка та глобальна політика перебувають у тісному взаємозв'язку між собою та в перманентному стані розвитку. Міжнародний економічний порядок, що представляє собою, певною мірою, архітектуру глобальних відносин, характеризує параметри та особливості кооперації між суб'єктами глобальної економіки, а також відображає загальноприйняті світовою спільнотою принципи їх взаємодії. На міжнародний економічний порядок здійснюють вплив численні глобальні економічні процеси та політика ключових держав-гравців на міжнародній арені, разом із діяльністю міжнародних і наднаціональних інституцій та транснаціональних компаній. Країни світової спільноти можна розділити за різними цивілізаціями, які перебувають у широкому спектрі взаємовідносин між собою, і така взаємодія між ними буває як позитивною, за якої відбувається взаємовигідні обміни, так і негативною, що проявляється у конфліктах між ними. Міжцивілізаційна взаємодія також багато в чому визначає параметри глобальної економіки, глобальної політики і міжнародний порядок як

такий, тож вона потребує вивчення задля розробки рішень стосовно оптимізації діяльності світового господарства та сприяння сталому глобальному розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці міжнародного економічного порядку, глобальним економічним процесам, світовому господарству та цивілізаційним аспектам розвитку глобального простору присвячують свої дослідження С. Гантінгтон, А. Тойнбі, Ф. Фукуяма, А.М. Поручник, Є.В. Савельєв, В.В. Козюк, А.І. Крисоватий, В.Є. Куриляк, Н. Чоловська, Ю.Б. Росецька, Р. Інглехарт, П. Норріс, І. Валлерстайн, О.С. Качан, С. Радзівєвська та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Вплив цивілізаційних факторів повсякчас залишається поза увагою при дослідженнях глобальних економічних процесів та світової економіки загалом, однак дані чинники суттєво впливають на конфігурацію світового господарства. Аналіз глобальної економіки без розгляду цивілізаційних детермінант не може бути ґрунтовним.

Постановка завдання. Враховуючи велику кількість економічних та політичних факторів, що впливають на вектор розвитку та стан глобального простору і світової економіки зокрема, доцільним

¹ Переопубліковано без помилок, що були допущені з вини редакції у Випуску 17, Частина 2

виступає дослідження взаємозв'язку між взаємодією різних цивілізацій та глобальними економічними і політичними процесами задля більш глибокого розуміння даних глобальних явищ та в майбутньому розробки рішень і механізмів, зорієнтованих на забезпечення сталого і ефективного розвитку глобальної економіки в рамках нового міжнародного економічного порядку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний вигляд світової економіки формувався під впливом численних подій, різних за своєю природою, які відбулись протягом ХХ ст. Збройні конфлікти, війни, кризові періоди, народження та зникнення держав – події такого плану значною мірою детерминували конфігурацію світової економічної системи. Зрушення, яких зазнало міжнародне господарство, сприяли інституційним змінам глобального масштабу, зокрема розвиткові наддержавних інституцій, які за своїм впливом повсякчас випереджають країни з низьким рівнем розвитку економіки, а також спонукали ключових гравців на міжнародній арені до розробки та імплементації кроків, які фактично визначили актуальне обличчя світової економіки.

Для аналізу цивілізаційних параметрів міжнародного економічного порядку слід, перш за все, визначити, що означає поняття «цивілізація». Так, на думку С. Гантінгтона, цивілізація – це найвища форма культурного об'єднання людей, яка визначається такими спільними елементами, як мова, історія, релігія, звичаї, інституції, а також суб'єктивна самоідентифікація людей. Також вчений зазначив, що люди можуть змінювати свою самоідентифікацію по відношенню до тієї чи іншої цивілізації, що у підсумку призведе до змін у компонентах (тобто державах, народах) та кордонах цивілізацій. Цивілізації є динамічними, вони зароджуються і зникають, діляться та об'єднуються, а кордони між ними є цілком помітними [1, с. 24].

Варто зазначити, що окрім вищезгаданих елементів, що поєднують між собою народи та держави, до об'єднувачих факторів слід віднести також певні спільні засадничі елементи системи цінностей, світогляду, а також, до певної міри, спільні позиції у сфері економічних відносин та глобальної політики, вплив яких торкається усіх без виключення аспектів життя.

А. Тойнбі у своєму дослідженні, яке було проведене у середині ХХ століття, визначив, що на той час у світі існували наступні цивілізації: Західний християнський світ, Православне християнське суспільство, Ісламське суспільство, Індуське суспільство, а також Далекосхідне суспільство [2, с. 8]. С. Гантінгтон пізніше стверджував, що світовий порядок багатовимірний і в чому буде визначатись взаємодією між такими цивілізаціями, як Західна, Слов'янсько-Православна, Японська, Ісламська, Латино-Американська, Африканська, Конфуціанська та Індуська. Також вчений зазначив, що найбільші конфлікти майбутнього відбуватимуться на межах цивілізацій [1, с. 25].

Можна побачити, що поділ держав на цивілізації відбувається, спираючись, більшою мірою, на релігію. З огляду на це, дослідники включають Україну до Слов'янсько-Православної цивілізації і не відносять Україну до Західної цивілізації. Однак, із даною класифікацією можна не погодитись. По-перше, якщо брати за основу поділу цивілізацій не релігію, а культуру, то Україна ближче стоїть до Європи, аніж до Росії, яка вважається основою Слов'янсько-Православної цивілізації. Українська культура, світогляд і система цінностей значно відрізняються від російських і мають багато спільного із європейськими. Дуже значна територія України тривалий

час перебувала у складі Речі Посполитої, Австро-Угорщини, культура і система цінностей яких справили великий вплив на Україну, тим самим наша культура та система цінностей певною мірою синхронізувались із загальноєвропейською, увібравши в себе європейський код. По-друге, Україна набагато ближче стоїть до Європи, аніж до Росії, якщо аналізувати мовний фактор. Думка про те, що українська мова тотожна із російською, не відповідає дійсності і є помилковою. Відомий мовознавець, професор К. Тищенко, у своєму дослідженні української мови визначив, що українська мова, разом з іншими слов'янськими мовами, сильно відрізняється від російської, і російська є відмінною від решти слов'янських мов [3, с. 72-73]. Більше того, у своєму іншому ґрунтовному дослідженні науковець зазначає, що українська мова має 29 спільних рис із білоруською мовою, по 23 риси із чеською та словацькою, 22 риси із польською, в той час як з російською лише 11 спільних рис [4, с. 33, 35-36]. Отже, зв'язок із російською мовою досить слабкий, порівняно із іншими мовами, які, за виключенням білоруської, репрезентують держави Західної цивілізації. По-третє, спираючись на твердження, що «люди можуть переглянути і змінити свою ідентифікацію, і як наслідок, побудова та кордони цивілізацій змінюються» [1, с. 24], можна стверджувати, що Україна відноситься до Європейської цивілізації, адже переважна більшість суспільства чітко ідентифікує себе саме із даною цивілізацією, повставши проти спроб загарбання і знищення Росією. Таким чином, відносити Україну до Слов'янсько-Православної цивілізації, тими самим виключаючи її з Європейської цивілізації, виявляється помилкою. Натомість, можна ідентифікувати Україну як європейсько-слов'янську, поруч із іншими слов'янами, які відносяться до Західної цивілізації.

Цілком логічно, що між цивілізаціями існують відмінності. Вони відрізняються між собою мовами, історією, традиціями, культурами та релігіями. Так, люди різних цивілізацій різняться тим, як вони бачать відносини між державою та громадянином, їх сприйняттям прав і свобод, влади, ієрархії та відповідальності. Дані відмінності є більш глибокими, аніж різниці між політичними поглядами. Хоча відмінності не завжди спричиняють конфлікти, однак протягом історії саме міжцивілізаційні відмінності спричинили найбільш жакливі війни [1, с. 25].

Так, с. Гантінгтон зазначає, що розбіжності у силі впливу та боротьба за військову, економічну та інституціональну владу є джерелами конфлікту між Західною та іншими цивілізаціями. Західні концепції відрізняються фундаментально від таких, які існують в інших цивілізаціях. Однак, є також і спільні позиції з іншими цивілізаціями. Вчений підтримує думку про те, що Західна цивілізація є певною мірою універсальною, яка може бути сприйнята усіма людьми, і що вона проникла в інші цивілізації. Такі Західні цінності, як індивідуалізм, лібералізм, конституціоналізм, права людини, рівність, свобода, сила закону, демократія, вільний ринок, розмежування державної влади і церкви – дуже рідко зустрічають несприйняття з боку ісламської, конфуціанської, японської, індуської, буддистської або слов'янсько-православної культур [1, с. 40]. Також можна погодитись із думкою про те, що інтеграція економік і різного роду регіональні економічні блоки посилять прояв відмінностей між цивілізаціями [1, с. 27], адже можна припустити, що активізація економічної взаємодії всередині цивілізаційного та економічного об'єднання матиме за мету

зокрема захистити власну ідентичність, або ж спільними зусиллями країнами, що входять до об'єднання, посилити вплив своєї цивілізації на інші.

Міжцивілізаційні конфлікти можуть протікати на різних рівнях. На більш низькому рівні дані конфлікти відбуваються на межах між цивілізаціями, і передумовою такого конфлікту виступає прагнення здобути контроль над територіями країни-супротивника. На більш високому рівні, конфлікт між цивілізаціями відбувається за розподіл впливу у світі і збільшення своєї економічної, політичної та військової влади, за контроль над міжнародними інституціями а також за поширення власних цінностей [1, с. 29].

Цікавим моментом є те, що інтенсифікація кооперації між країнами, збільшення обсягів торгівлі, інвестицій, туризму, розширення комунікацій між людьми з різних цивілізацій – все це виявляється неспроможним забезпечити від війни чи знизити вірогідність такого конфлікту. Так, перед початком Першої світової війни, обсяги міжнародної торгівлі були на той час найвищими, ніж будь-коли до ХХ століття, однак це не стало перешкодою для розв'язання світового конфлікту [5, с. 67].

Цивілізаційне протистояння може відбуватись не лише між різними цивілізаціями, наприклад, по лінії Західна цивілізація – інші цивілізації, а також і всередині однієї цивілізації. У підтвердження цього, І. Валлерстайн стверджує, що «існує тристороння боротьба між США, Західною Європою та Японією – Східною Азією, за право бути основним місцем накопичення капіталу у капіталістичній моделі світової економіки» [6, с. 1274]. Таким чином, в економічному аспекті існує протистояння всередині Західної цивілізації – між США та країнами Західної Європи, адже в кожній державі є ціла низка своїх національних економічних інтересів, які можуть викликати конфронтацію стратегій між різними державами.

Разом із тим, конфлікт, а особливо у військовому форматі, між Західними державами дуже складно собі уявити. По-перше, держави сильно взаємоінтегровані, а по-друге, відсутні такі причини та протиріччя, які б могли призвести до військового конфлікту, масштаб якого досить легко може стати глобальним. Можна із впевненістю сказати, що країни Західної цивілізації мирно взаємодіятимуть між собою і сприятимуть збереженню свого лідерства над країнами інших цивілізацій. Позиція лідера не є перманентною, вона потребує постійного руху вперед, адже японська та конфуціанська цивілізації є достатньо сильними і можуть претендувати на глобальне лідерство. Для Західної цивілізації протидія претендентам на лідерство слугуватиме одним із об'єднавчих факторів, який дозволить уникнути гострих конфліктів всередині цивілізації.

Дуже цікавими виглядають погляди С. Гантінгтона про те, що робить ту чи іншу ідеологію або культуру привабливою. Так, ідеологія та культура стають привабливими тоді, коли вони міцно пов'язані із матеріальним успіхом та впливом. Посилення економічної та військової сили сприяє впевненості у перевазі власної культури для її носіїв, і робить її більш привабливою для людей з інших культур. Падіння економічної та військової сили призводять до зворотної реакції [5, с. 92]. «Комуністична ідеологія була привабливою для людей у всьому світі у 1950-х та 1960-х роках, коли вона асоціювалась із економічним успіхом та військовою міццю СРСР. Дана привабливість зникла, коли радянська економіка опинилась у стагнації і була неспроможною підтримувати військову міць. Західні цінності та інституції привабливі

для людей з інших культур тому, що вони сприймалися як джерело Західної сили і багатства, і це триває вже протягом століть» [5, с. 92].

Деякі вчені висловлюють думку, що лідерство Західної цивілізації зникне, новим лідером стане Східна цивілізація, разом із реформатуванням глобальної фінансової системи та гео економічного простору, також існує позиція, що лідером стане певна третя сила, яка міститиме в собі найкращі параметри із Західної та Східної цивілізацій [7, с. 92].

Однією із ключових загроз для лідерства Західної цивілізації виступає демографічна криза. Так, О. Качан зазначає, що «низка геополітиків, геостратегів, публіцистів, демографів та істориків по-новому поглянули на значення фактору населення у геополітиці, а також для розвитку і безпеки держави. Особливо чітко роль демографії прослідковується для цивілізаційних концепцій (в рамках протистояння Заходу-Сходу, Півночі-Півдня, християнства-ісламу-конфуціанства тощо)» [8, с. 128].

Проблемою постає те, що кількість корінного населення країн Заходу скорочується, в той час як в конфуціанській, індуській цивілізації – кількість населення стрімко зростає. Ісламська ж цивілізація через міграцію до Європейських країн змінює обличчя Європи через збільшення своєї присутності. Мігранти повсякчас спричиняють соціальні конфлікти, адже часто вони не бажають повністю інтегруватись до Європейської культури, натомість висувують вимоги щодо забезпечення їх власних культурних інтересів, перебуваючи, по суті, в ролі гостей у європейських країнах. Значна частка мігрантів не бажає працювати, сподіваючись отримувати соціальну допомогу, тим самим стаючи тягарем для платників податків. Особливо велику загрозу, на даний момент, становить наплив мігрантів із Сирії, які будь-що прагнуть дістатись виключно розвинутих європейських країн, щоб залишитись там і претендувати на фінансову і соціальну допомогу, збільшуючи видаткові статті бюджетів країн. Якщо ж навіть частина мігрантів іде задля працевлаштування у Європі, вони також спричиняють соціальне напруження, адже мігранти, претендуючи на робоче місце, збільшують число безробітних серед місцевого населення, що цілком логічно викликає невдоволення серед європейців. Проблемою є також те, що є деякі види зайнятості, якими не хочуть займатись європейці, і тим самим вони сприяють збільшенню частки мігрантів, які є охочими до таких видів робіт. Європа дещо загнала себе в кут тим, що вона через свою систему цінностей та толерантність не може перешкодити напливу мігрантів та депортувати тих, які вносять деструктив у суспільство, і від цього страждають самі європейці. Криза адаптації мігрантів часом спричиняє протести за їх участі, а також збільшує вірогідність терактів. Відкритість Європи є позитивною ознакою даної цивілізації, однак, іноді така відкритість несе для самої цивілізації загрозу. Деякі країни ЄС були вимушені прийняти більш жорсткі норми в законодавстві, які стосуються депортації тих мігрантів, які скоювали злочини. Ще однією проблемою виступає нав'язування квот, які визначають, скільки біженців зобов'язана прийняти кожна країна ЄС. Негативно на імідж цивілізації-лідера впливає і те, що Заходу виявляється достатньо складно дати відсіч агресивній політиці Росії, яка своїми діями намагається змінити світовий порядок через агресію по відношенню до інших країн, і яка становить загрозу низці Європейських країн. Проте, Захід запустив механізми, які здатні зупинити даний вектор російської зовнішньої політики.

Із думкою про домінуючу позицію Західної цивілізації погоджується Ф. Фукуяма, зазначаючи, що протягом XX століття світ характеризувався війною ідеологій, у якій лібералізм спочатку боровся із залишками абсолютизму, потім більшовизму та фашизму і, врешті-решт, із оновленим марксизмом, який загрожував апокаліптичною ядерною війною. Вчений стверджує, що дане протистояння завершилось безперечною перемогою Західної ліберальної демократії, економічного та політичного лібералізму [9, с. 3]. «Перемога Заходу, Західної ідеї є очевидною, перш за все, завдяки повному вичерпанню життєздатних і системних альтернатив Західному лібералізму» [9, с. 3].

Р. Інглехарт та П. Норріс також підтримують думку про силу Західної цивілізації, зазначаючи, що незважаючи на конфлікт між Західною та іншими цивілізаціями, демократія як політична модель здобула абсолютну підтримку у світі та бажання більшості населення у країнах, що належать до різних цивілізацій, жити саме в демократичній політичній системі [10, с. 66].

Позитивне сприйняття більшості Західних цінностей іншими цивілізаціями, а також глобальне політичне та економічне лідерство, яке належить державам-представникам саме Західної цивілізації, дає підстави стверджувати, що дана цивілізація займає домінуюче положення серед інших. Так, А. Тойнбі зазначає, що «Західна цивілізація «поширила мережу» своєї економічної системи по всьому світу, і за даною економічною уніфікацією за західним взірцем слідувала політична уніфікація, яка набула такого ж поширення. Здобутки і завоювання західними арміями або урядами не були ані такими екстенсивними, ані всеохоплюючими, як «завоювання» західними виробниками та спеціалістами» [2, с. 36]. І також варто погодитись із думкою науковця, що всі держави сучасності є складовими елементами єдиної політичної системи західного взірця [2, с. 36]. Щоправда, рівень розвитку демократії та демократичних інститутів, так само як рівень розвитку економіки та її інтеграції у глобальну економічну систему, значно варіює, в залежності від окремо взятої країни.

Взаємозв'язок між політичним режимом і рівнем розвитку економіки існує – демократія сприяє розвитку економіки і становленню її ринкової і відкритої моделі, в той час як тоталітарний режим не довів ані своєї ефективності, ані конкурентоспроможності економіки за такого режиму. Зміни в політичній моделі сприяють зрушенням в економічній, і навпаки. Так, наприклад, деякі арабські країни, досягаючи певного рівня економічного розвитку, стикаються із ситуацією, в якій авторитарний режим правління втрачає свою доцільність і здатність забезпечувати достатній темп розвитку, а потреба у демократичних зрушеннях стає все сильнішою [1, с. 32].

Однак, А. Тойнбі наголошує, що в той час, як економічна та політична сфера були вестернізовані, культурна сфера залишилась такою самою, якою вона була до зростання впливу Західної цивілізації [2, с. 36].

Також існує взаємозалежний зв'язок між економікою та культурою, адже культура формує світогляд нації, а світогляд у свою чергу впливає на діяльність нації, в тому числі і економічну. Так, «економічна життєдіяльність людства і культура не просто пов'язані між собою. Цей зв'язок вирішально визначає найважливіші асиметрії світової економіки і, перш за все, багатство та бідність. Глобалізація економічної інте-

грації є неповоротним процесом, вона змінює і навіть ламає історично усталені культурні традиції та стереотипи соціальної поведінки» [11, с. 63].

Загалом, лідерство Західної цивілізації є багатоаспектним, що значно ускладнює, якщо не унеможлиблює, позбавлення Заходу такого лідерства. Так, Захід займає домінуючу позицію у міжнародних інституціях, що регулюють глобальну політику та сферу безпеки, а разом із Японією управляє міжнародними економічними інституціями. «Глобальні проблеми політики та безпеки ефективно вирішуються під директоратом США, Великої Британії та Франції, світові економічні питання – під директоратом США, Німеччини та Японії, і всі з них мають надзвичайно тісні взаємозв'язки між собою» [1, с. 39]. Також варто погодитись із думкою вченого, що Захід, використовуючи міжнародні інституції, економічні ресурси та важелі, військову силу – керує світом таким чином, який забезпечить його лідерство, захистить інтереси Заходу і поширить Західні політичні та економічні цінності [1, с. 40].

Слід сказати, що подальший розвиток світової економіки в цілому та поява нового економічного порядку неможливі без збереження принаймні ключових позицій державами, що репрезентують Західну цивілізацію. Дану цивілізацію з точки зору здійснення різномановних суспільних, ділових, культурних процесів та реагування на широке коло явищ як глобального, так і локального масштабу, можна вважати найбільш ефективною. Крім того, Західна цивілізація є достатньо життєздатною та спроможна зберегти за собою лідеруючі позиції, адже вона, по-перше, може адаптуватись до викликів та успішно їм протидіяти, а по-друге, наразі відсутня інша цивілізація, яка здатна справити для Західної реальну конкуренцію. Навіть за негативного для неї сценарію, у разі появи іншої цивілізації-претендента на роль лідера, сама Західна цивілізація зможе згенерувати нові конкурентні переваги та адаптувати свій код. До того ж, якщо гіпотетично відбудеться цілеспрямоване усунення Західної цивілізації з її домінуючого місця іншою цивілізацією, наприклад певними кризовими явищами, то глобальний простір може зіткнутись із новою серйозною світовою кризою, при чому як економічного, так і політичного, культурного та, можливо, етнічного плану, і від такої кризи програють всі глобальні гравці.

На думку В. Куриляк, «було би великою помилкою формувати новий економічний порядок, сподіваючись на витіснення США із лідерського п'єдесталу або поховання євроатлантичної цивілізації. США тримається на силі долара та акумуляції світових фінансів. Падіння останніх понизить вартість всіх світових активів і пасивів. Інакше кажучи, криза не змінює балансу економічних сил. Саме країни, що представляють євроатлантичну цивілізацію, виявилися спроможними знайти резерви для виходу з кризи не тільки своїм економікам, а й економікам країн інших цивілізацій. Сподівання на крах євроатлантичної цивілізації не тільки є хибними, а й шкідливими, оскільки наслідки можуть бути непоправні. Людство очікував би хаос якого ще не було, оскільки більшої економічної життєстійкості ще не виявляла жодна цивілізація» [12, с. 51].

Важливою рисою Західної цивілізації виступає її перевага над іншими потенційними цивілізаціями-конкурентами, яка полягає в тому, що вона вже акумулювала інтелектуальний капітал, яка включає в себе високий рівень розвитку науки, інноваційні розробки та технології, що постійно вдосконалюються. Крім того, значний вплив на підвищення конкурен-

госпроможності націй, які входять до складу Західної цивілізації, справляє високий рівень залучення населення до діяльності на фінансовому ринку – наприклад, на ринку цінних паперів та різних фінансових послугах.

Із важливістю розвитку науки та інтелектуального потенціалу як конкурентної переваги погоджується і Ю. Росецька, яка стверджує, що «саме інвестиції в освіту і науку забезпечили у минулому випереджальний розвиток західної цивілізації – Європи та Північної Америки порівняно з Китаєм, Індією та іншими країнами. Західна цивілізація виграла глобальне історичне суперництво саме за рахунок більш стрімкого зростання людського капіталу, включаючи освіту, у середні віки. Наприкінці XVIII ст. Західна Європа випередила у півтора раза Китай та Індію за показниками ВВП на душу населення та грамотності населення. Остання обставина, помножена на економічну свободу, а потім і демократію, стала головним фактором економічних успіхів європейців, США та інших англосаксонських країн» [13, с. 60].

Світова економіка у сучасному її вигляді є такою, що найбільшою мірою зорієнтована на інформацію, знання, технології та інновації як на фактори, що визначають її конкурентоспроможність та сталий розвиток. Саме технологічний розвиток та інноваційність дозволяють і дозволятимуть країнам-лідерам, а також певній цивілізації залишатися на своїх позиціях. Дані фактори більшою мірою зосереджені в руках вузького кола високорозвинутих держав «золотого мільярда», характерними рисами яких є значне переважання сфери послуг над промисловим виробництвом та сільським господарством у сукупному виробництві національної економікою, приналежність до Західної цивілізації (окрім Японії, яка представляє іншу цивілізацію), орієнтація на знання, інформацію та людський капітал замість традиційних виробничих ресурсів, а також тренд до зменшення використання вичерпних ресурсів. «Розвиток світової економіки як складової нової цивілізації поза сумнівом буде відбуватися на основі інтеграції країн з ринками, що формуються у науковий і освітній простір розвинутих країн. Країнам так званої периферії доведеться запозичувати певні цивілізаційно-культурні надбання країн центру, що представлені переважно євroatлантичною цивілізацією» [11, с. 66].

Також можна говорити про те, що для Європи характерний науково-технологічний оптимізм, який полягає в тому, що розвиток науки є безмежним, позитивні результати від наукових досліджень завжди переважатимуть негативні, а також орієнтація на ідею суспільства загального добробуту, у якому щастя людини пріврівнюється до добробуту, а рівень життя зіставляється зі зростаючими купівельними можливостями. Дане бачення є, по суті, продуктом тісної кооперації між сферами науки та економіки [14, с. 68].

Оскільки між цивілізаціями мають місце протиріччя та конфлікти, очевидно, що існує потреба у пошуку спільних позицій та точок ефективної взаємодії між ними. Так, варто погодитись із думкою С. Гантінгтона, що задля збереження миру у світі та домінуючої позиції Західної цивілізації, існує потреба у забезпеченні єдності всередині Західної цивілізації між Європою та Північною Америкою; слід інтегрувати до Заходу країни Східної Європи та Латинської Америки, оскільки культура даних країн є близькою до Заходу; треба налагоджувати співпрацю з іншими цивілізаціями і не допускати ескалації конфліктів до глобального масштабу, контролювати збільшення військової сили у конфуціанських та ісламських державах; сприяти групам та ініціа-

тивам в інших цивілізаціях, які поділяють Західні цінності; посилювати міжнародні інституції та сприяти ширшому залученню в них незахідних держав. Також дуже важливим є більш глибоке розуміння відмінностей між цивілізаціями задля того, щоб знайти спільні риси та позиції, на яких можливо буде дійти мирного співіснування та діалогу [1, с. 48].

Також об'єднаним фактором для цивілізацій може стати поширення концепції людиноцентризму, цінностей гуманізму. Ідея того, що людина, її життя та свободи, гідність та права є найвищими цінностями – потенційно може об'єднати різні цивілізації, якщо вони дотримуватимуться даних принципів. Разом із тим, можна побачити, що дані цінності набули найбільшого розвитку саме в Західній цивілізації, тож їх поширення наблизить інші цивілізації до Західної.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, з проведеного дослідження можна дійти висновку, що міжнародний порядок як в економічній, так і в політичній сфері, а також становлення нової його конфігурації, перебувають у тісному взаємозв'язку з розвитком та параметрами відносин між цивілізаціями та країнами або їх об'єднаннями, що репрезентують різні цивілізації. Міжцивілізаційна взаємодія виступає невід'ємною складовою глобальних процесів, які знаходять відображення в економічній та політичній сферах. Цивілізації, окрім кооперації між собою прагнуть здобути лідерство над іншими, однак першість серед них безумовно займає Західна цивілізація. Вона займає ключові позиції в економічній, політичній та військовій сфері, детермінує глобальний вектор розвитку та має механізми, завдяки яким спроможна утримувати своє лідерство. Окрім того, наявна тенденція до вестернізації глобального простору як в економічній, так і політичній та культурній сфері. З одного боку, даний процес означатиме отримання більш сильних позицій Західною цивілізацією та деяким чином підвищення глобального рівня розвитку за рахунок його наближення до Західного рівня, з іншого – розмивання автентичності цивілізацій-реципієнтів параметрами, що надходять із Заходу. Основна частина інтелектуального капіталу та технологічних надбань належать Західній цивілізації, що безперечно підвищує її конкурентоспроможність серед інших цивілізацій. Крім того, навіть у разі усунення Західної цивілізації від її лідируючої позиції, що майже неможливо, глобальна економіка та політика можуть зіткнутись із глибокою кризою та зазнати фундаментального реформатування. Подальші дослідження в даному напрямку доцільно зосередити на пошуку концепцій, що уможливають мирне співіснування цивілізацій та зменшать як число, так і силу прояву глобальних протиріч.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Huntington S. The Clash of Civilizations? / Samuel Huntington. // Council on Foreign Relations. – 1993. – №72 (3). – С. 22–49. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.jstor.org/stable/20045621>.
2. Toynbee A. A Study of History / Arnold Toynbee., 1946. – 617 с. – (Oxford University Press).
3. Тищенко К. Всеслов'янські складники української мови / Костянтин Тищенко. // Мандрівець. – 2010. – №3. – С. 65–75. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://journal.mandrivets.com/images/file/Tyshchenko_2010_3.pdf.
4. Правда про походження української мови // Український тиждень, 4 жовтня 2012. – № 39 (256). С. 21–64. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://i.tyzhden.ua/content/photoalbum/2012/10_12/04/tyshchenko/tyshchenko.pdf.
5. Huntington S. The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order / Samuel Huntington., 1997. – 367 с. – (Penguin Books India).

6. Wallerstein I. After Developmentalism and Globalization, What? / Immanuel Wallerstein. // *Social Forces*. – 2005. – №83. – С. 1263–1278. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://faculty.bemidjstate.edu/mlawrence/Wallerstein.pdf>.
7. Радзівєвська С. Глобальні економічні процеси та Україна / Світлана Радзівєвська. // *Міжнародна економічна політика*. – 2014. – №1(20). – С. 80–104. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://iepjournals.com/journals/20/2014_5_Radzievska.pdf.
8. Качан О. С. Демографічні фактори в геополітичних концепціях та теоріях / О. С. Качан. // *Наукові праці*. – 2009. – №125 (112). – С. 127–130.
9. Fukuyama F. The End of History? / Francis Fukuyama. // *Center for the National Interest*. – 1989. – №16. – С. 3–18. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.jstor.org/stable/24027184>.
10. Inglehart R. The True Clash of Civilizations / R. Inglehart, P. Norris. // *Washingtonpost.Newsweek Interactive, LLC*. – 2003. – №135. – С. 62–70. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.jstor.org/stable/3183594>.
11. Савельєв Є. В. Новий світовий економічний порядок та глобальні виклики для України / Є. В. Савельєв, А. І. Крисоватий, В. В. Козюк. – Тернопіль: ТНЕУ, 2014. – 504 с.
12. Куриляк, В. Цивілізаційно-культурні аспекти формування нового світового економічного порядку / Віталіна Куриляк // *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. – Тернопіль, 2009. – Вип. 4. – С. 48–57.
13. Росецька, Ю. Б. Роль людського капіталу в модернізації економіки [Текст] / Ю. Б. Росецька // *Академічний огляд. Економіка та підприємництво : Науково-практич. журнал*. – 2012/1. – N 1. – С. 57–62.
14. Чоловська Н. Суспільство ризику в контексті викликів техногенної цивілізації / Н. Чоловська // *Вісник Львівського університету. Серія : філософські науки*. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – Вип. 13. – С. 68 – 75. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.lnu.edu.ua/faculty/Phil/Visnyk/Filos_V__13/8.pdf.

УДК 339.5:330.15

Цибуляк А.Г.

*кандидат політичних наук,
здобувач кафедри міжнародних фінансів
Інституту міжнародних відносин*

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЕКОЛОГІЧНИЙ СКЛАДНИК МІЖНАРОДНОЇ ТОРГОВЕЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Статтю присвячено дослідженню екологічних аспектів розвитку міжнародного співробітництва у торговельній сфері. Визначено необхідність урахування екологічного складника в розвитку міжнародних торговельних відносин. Обґрунтовано пріоритети оптимізації екологічних засад розширення міжнародної господарської співпраці.

Ключові слова: екологічна система, екологічний складник, торговельна взаємодія, міжнародне торговельне співробітництво, екологізація.

Цыбуляк А.Г. ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ МЕЖДУНАРОДНОГО ТОРГОВОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ

Статья посвящена исследованию экологических аспектов развития международного сотрудничества в торговой сфере. Определена необходимость учета экологической составляющей в развитии международных торговых отношений. Обоснованы приоритеты оптимизации экологических основ расширения международного экономического сотрудничества.

Ключевые слова: экологическая система, экологическая составляющая, торговое взаимодействие, международное торговое сотрудничество, экологизация.

Tsybuliak A.G. ECOLOGICAL COMPONENT OF INTERNATIONAL TRADE INTERACTION

In the article the environmental aspects of international trade cooperation are investigated. The necessity of taking into account the environmental component of international trade development is determined. The priorities of optimization of ecological principles of expansion of international economic cooperation are grounded.

Keywords: ecological system, environmental component, trade cooperation, international trade cooperation, ecologization.

Постановка проблеми. Розвиток глобальної економічної системи на етапі її переходу до екологічно орієнтованого функціонування висуває нові вимоги до всіх її складників. Екологічна детермінанта розширення міжнародної господарської співпраці набуває суттєвого значення в контексті ускладнення взаємодії економічного, виробничого, торговельного та природно-ресурсного потенціалу світового ринку. Причини цього слід убачати, насамперед, в неузгодженості розвитку виробничих та торговельних процесів із характеристиками та можливостями оточуючого природного середовища. Інтенсифікація виробничих потужностей із метою забезпечення зростаючого попиту на продукцію на міжнародних ринках, розвиток системи транспортного сполучення для перевезення вантажів, розширення форм та методів економічної співпраці між країнами світу, залучення значної кількості подекуди вичерпних природ-

них ресурсів до процесів міжнародного виробництва, розподілу та споживання спричиняє, зокрема, погіршення екологічної ситуації в світі, призводить до виникнення регіональних та глобальних екологічних криз. Суттєвим чинником впливу на глобальну екологічну систему виступає міжнародна торговельна взаємодія, що має прямий зв'язок із зазначеними процесами. Це актуалізує необхідність дослідження екологічного складника міжнародної торговельної співпраці, обґрунтування векторів її розвитку у напрямі зниження деструктивного впливу на оточуюче середовище з метою зміцнення відтворювального потенціалу глобальної екологічної системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження екологічного складника процесу міжнародної торговельної співпраці знайшло відображення в наукових працях таких зарубіжних учених як: Андерсон К., Дейлі Г., Есті Д., Ерліх П., Нордстром Х.,